

Saidova Nodira Mustakimovna

Buxoro davlat universiteti

E-mail: saidova@mail.ru

“ARMONGA AYLANGAN ADABIY ORZULAR”DA “AVESTO”GA DOIR TAHLIL VA TALQINLAR

Annotatsiya. Maqolada adabiyotshunos olim Rahim Vohidovning O'rta Osiyo xalqlarini mushtarak yodgorligi “Avesto”ga doir tahlil va talqinlariga munosabat bildirilgan. Shu bilan birga olimning mumtoz matn mohiyatini ochishda so'z tanlash va so'z qo'llash mahorati keng ochib berilgan. Badiiy matn tahlilida germevtik yondashuvning afzallik tomonlariga alohida urg'u berilgan.

Kalit so'zlar: Avesto, badiiy matn, germevtika, sharhlash, tahlil, izohlash, tadqiqot, talqin, mohiyat, mazmun

Аннотация. В статье дается ответ на анализ и толкование ученым-литературоведом Рахимом Вахидовым “Авесты”, общего памятника народам Средней Азии. При этом широко раскрывается умение ученого подбирать слова и использовать слова в раскрытии сущности классического текста. В анализе художественного текста особое внимание уделяется преимуществам герменевтического подхода.

Ключевые слова. Авеста, художественный текст, герменевтика, интерпретация, анализ, исследование, сущность, содержание

Annotation. The article provides an answer to the analysis and interpretation of the Avesta, a common monument to the peoples of Central Asia, by the literary scholar Rahim Vakhidov. At the same time, the ability of a scientist to select words and use words in revealing the essence of a classical text is widely revealed. In the analysis of a literary text, special attention is paid to the advantages of the hermeneutic approach.

Keywords: Avesta, literary text, hermeneutics, interpretation, analysis, research, essence, content

Ma'lumki, Istiqlolning ilk kunlaridanoq mumtoz asarlarni nashr etish, ularga oid ilmiy, ilmiy-ommabop tadqiqotlarni amalga oshirish ishlariga alohida e'tibor qaratildi. Bu esa yozma manbalar, mumtoz asarlarni adolat mezonlarida baholash, ularni xolis va ishonarli talqin qilish imkonini berdi. Ayniqsa, o'zbek adabiyotshunosligida badiiy asarlarga turli rakuslardan baho berish natijasida mumtoz mantlarga oid turli talqinlar yuzaga kela boshladi. “Zero, “tahlil va talqinlar-badiiy asar bahosini belgilashdagi bosh mezon”.

Mumtoz adabiyot - hikmat xazinasini (R. Vohidov). Uni tadqiq qilish zamonaviy adabiyot haqida fikr yuritishga nisbatan murakkabroqdir. Buning bir necha omillari bor, albatta. Bunday murakkabliklar, birinchidan ming yillik adabiyotimizdagi dunyoqarashning xilma-xilligi, ikkinchidan, tilning murakkabligida, uchinchidan, mumtoz adabiyot namunalarining bizga qadar bir xil maromda yetib kelmaganligidadir. Bunday omillarni yana ko'plab keltirish mumkin. Shunday bo'lishiga qaramay, mumtoz adabiyot durdonalarini tadqiq qilish, ularni xalqqa tanishtirish, ijodkorlarning o'lmas g'oyalarini kelajak avlodga yetkazish borasida o'zbek adabiyotshunosligida qator tadqiqotchilar yetishib chiqdiki, ularning ilmiy tekshirish ishlari natijasida boy o'tmish adabiyotimiz anchagina keng va chuqur o'rganildi. Bunday harakatlarini birinchilardan bo'lib A. Fitrat boshlab berdi. S. Ayniy, Olim Sharafiddinov, Porso Shamsiyev, Oybek, G'ulom Karimov, Homil Yoqubov, N.Mallayev, M. Shayxzodalarning ko'plab

tadqiqotlari mumtoz adabiyot tadqiqiga daxldor. Bu borada Boturxon Valixojayev, Abduqodir Hayitmetov, Abdurashid Abdug'afforov, Suyuma G'aniyyevalarning o'zni o'ziga xosdir. O'zbek adabiyotshunoslardan biri filologiya fanlari doktori, professor navoiyshunos olim Rahim Jo'rayevich Vohidov o'zining mumtoz adabiyot va hozirgi zamon o'zbek adabiyoti masalalariga bag'ishlangan ko'plab maqola hamda monografiyalari bilan adabiyotshunosligimiz taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shdi. Olim tadqiqotlarida badiiy matnni talqin qilishga qaratilgan germeenvtik (adabiy talqin) yondashuvning ustivor ekanligi ko'zga tashlanadi. Germeenvtika badiiy matnni o'quvchiga tahlil va talqin orqali tushuntirishni ko'zda tutadi. Sh.Jabborov "Germeenvtika-tushuntirish ilmi" nomli tadqiqotida "Germeenvtika bilish, tushunish, sharhlash va izohlash" orqali badiiy matnni anglashga qaratilganligini qayd qiladi.

Ta'kidlash kerakki, Rahim Vohidov tadqiqotlarini birgina metodga bog'lab qo'yish ham u darajada to'g'ri emas. Boisi, olim tadqiqotlarini kuzatganimizda ularda germeenvtik metod bilan birga biografik, lingvistik, tarixiy-qiyosiy kabi yondashuvlar asosli qo'llangani ham yaqqol ko'rinadi. O'zbek adabiyotshunosligida germeenvtikaga oid ilmiy qarashlarni o'rgangan olim B. Karimov talqin turlari haqida "talqindagi xilma-xillik negizi, badiiy talqin va ilmiy talqin muvozanati, badiiy asarni tushunish va tushuntirish, ilmiy talqin va unga boshqa omillarning ta'siri oydinlashadi",- deb yozadi. Rahim Vohidovning tadqiqotlarida ham bevosita mana shu xususiyat ko'zga tashlanadi. Olimning shakllangan uslubida badiiy va ilmiylik qorishib ketganligini ko'rish mumkin.

Rahim Vohidovning diqqat markazida boy adabiy merosimizning xilma-xil muammolari - adabiy aloqalar, adabiyot va ma'naviyat, Alisher Navoiy ijodi, adabiyot tarixi masalalari turgani diqqatga sazovordir. Ularni o'rganish va yoritishda Rahim Vohidov fidoyilik ko'rsatdi, desak mubolag'a bo'lmas.

Istiqlolimiz yillarida esa Rahim Vohidov tadqiqotlari milliy istiqlol g'oyalari talablaridan kelib chiqqan holda amalga oshirildi, ularda ma'naviyat va ilohiyot, so'z qadri va qimmatiga oid masalalar, badiiyat muammolari keng ko'lamda yoritildi. Bularning har biri haqida ko'plab fikrlar bildirish mumkin. Bu tadqiqotlarda nigohi keng fikrli olimning adabiyot tarixiga qarashlari yanada chuqurlashib, adabiy merosimizning bir necha yirik namoyondalari ijodiga, ularning asarlariga yondashishi mukammallashdi va go'zallashdi. Ana shunday mo'tabar manbalardan biri, O'rta Osiyo xalqlarini mushtarak yodgorligi "Avesto". Olimning mazkur manba haqidagi qarashlari "Armonga aylangan adabiy orzular" risolasi hamda Oliy o'quv yurtlarining filologiya yo'nalishiga mo'ljallangan darslikda o'z ifodasini topgan.

"Armonga aylangan adabiy orzular" risolaning dastlabki fasli "Avesto" tadqiqiga bag'ilanadi. Undagi "Avesto" - noyob ma'naviy yodgorlik", "Avesto" - tadqiqotchilar nigohida", "Axura Mazda - yakkaxudolik timsoli", "Avesto"ning tarkibi", "Nur va zulmat bahsi", "Avesto"da axloqiy-tarbiyaviy masalalar talqini" kabi sarlavha ostida berilgan tahlil va talqinlarda manba keng va qiziqarli tahlil qilinadi.

E'tiborlisi shundaki, mazkur risolada olimning badiiy matn tahlilida o'ziga xos yondashuv ko'zga tashlanadi. Ya'ni olim mumtoz manba tahlil va taqinida mahoratli ijodkor sifatida namoyon bo'ladi. Shuning uchun bunday talqinlarni nafaqat mutaxassis adabiyotshunoslar, balki keng kitobxonlar ommasi qiziqib o'qiydi. Rahim Vohidov "Avesto"ga oid tadqiqotida salmoqdor mushohadalari va teran qarashlarini ilmiy-ommabop yo'sunda, o'zni - o'zni bilan badiiyat unsurlaridan foydalangan holda bayon qiladiki, bunday yondashuv "Avesto"day muazzam manbani tushunishga juda qo'l kelgan va uni tushunishni osonlashtirgan.

Olim dastlab asar tahliliga kirishish uchun hazrat Alisher Navoiyga murojaat qiladi. Ulug' adibning "Tarixi muluki Ajam" asarida islomga qadar bo'lgan davrda Eron-u Turon zaminida saltanat surgan hukmdorlar - Peshdodiylar, Kayoniylar, Ashkoniylar va Sosoniylar haqida ma'lumotlar keltirilgan. Ulug' mutafakkir ikkinchi tabaqaga mansub Gushtosbga doir ma'lumot beradi va yozadi: "Gushtosb Halab mulkida taxtqa o'lturdi va **zardusht aning zamonida zuhur qildi**. Va ul **gabr** dinida riyozatlar va mujohadalar tortib erdi, "**Zind**" kitobin tasnif qilib, elni ul ding'a da'vat qildi. Chun **hakim erdi** va riyozat jihatidin elni sayd qilib erdi, Gushtosbni ham firifta qildi. Gushtosb zardusht dinin ixtiyor qilib, elni ham ul millatqa kiyurdi va Rumda qaysarg'a

26 kishi yiborib, ani dag'i bu ding'a dalolat qildi..." Mazkur iqtibosga e'tibor bergan olim undagi "Gabr" va "Zind" atamalariga diqqat qiladi. "Lug'atlarda Gabr "Otashparast, o'tga topinuvchi, zardusht dinidagi, majusiy" tarzida izohlansa, Zind yoki Zandga "yirik, ulkan, katta; "zardushtlarning pahlaviy (qadimgi fors tili) tilidagi diniy kitobi" qabilidagi talqinga duch kelamiz. Ayrimlari eslatilgan jihatlardan ayonlashadiki, ulug' o'zbek shoiri Avesto va uning yaratilish tarixidan yetarli xabardor bo'lgan". Navoiy "Zand" yoki "Avesto"ning asoschisini esa "hakim erdi" tarzida ulug'laydi. Keltirilgan iqtibosda olim so'zlarning lug'aviy ma'nolargi orqali "Avesto"ga doir ma'lumotlar oydinlashtirsa, ikkinchida, Alisher Navoiyning tarixiy asarlaridagi ma'lumotning qimmatligini ta'kidlaydi.

Tarix – abadiyat devorlariga yozilgan haqiqatdir. Uni davrlar manfaati va mafkurasiga qarab o'zgartirishga yoki buzib talqin qilishga hech kimning haqqi yo'q. Ayni haqiqat, R. Vohidovning "Avesto" haqida talqinlarida ham ko'zga tashlanadi: "Bag'oyat yuksak insoniy fazilatlar va o'lmas umumbashariy g'oyalarni o'zida mujassam etgan mazkur shoh asar boshiga tushgan tazyiqu qirg'in barotlarni pisand etmay, sarhad-u til to'siqlarini yengib Mashriq Mag'rib ma'rifatparvarlari diliga ziyo nurini sohib kelayotir". Ko'rinib turibdiki, olimni qiziqtirgan va ulug' manbani tahlil-u talqiniga undagan narsa "o'lmas umumbashariy g'oyalar" sanaladi. Ana shu maqsada ma'naviy durdona bag'ridagi g'oyalarni o'z o'quvchilariga tahlil va talqinlari orqali ko'rsatib berishni niyat qiladi.

Ma'lumki, "yaxshiroq tushunish" germenevtikaning muhim tamoyilaridan biridir. Bu tamoyilni olib kirgan Shlermaxerning fikrcha, resipient matnni muallifdan ham ko'ra chuqurroq va kengroq tushunishi mumkin. Talqinchi faqatgina matnda badiiy talqin qilingan voqea – hodisalar bilan chegaralanmaydi, balki asar yaratilgan tarixiy sharoit, ijtimoiy-siyosiy voqelar, muallif hayotiga daxldor ma'lumotlarga ham tayanadi. Bunday xususiyat R. Vohidov tadqiqotlarida yart etib ko'zga tashlanadi. Olim "Avesto" dek muazzam asar tahliliga ma'lum bir tayyorgarlik bilan kirishadi. Asar yuzasidan amalga oshirilgan tadqiqotlarni nazardan o'tkazadi, ularga baho beradi.

Risolaning "Axura Mazda - yakkaxudolik timsoli" faslida olim e'tibor qaratgan masala juda muhim sanaladi. Risolada Ahura Mazda nomini Mashriq zamin manbalarida "Uhra Mazda", "Hurmazda", "Hurmazd", "Uramazda", "Ahuriy Mazd", "Mazda Ahura" ko'rinishlarida tilga olishini manbalar asosisida ta'kidlanadi: "Ahura Mazda ikki tarkibdan iborat bo'lib, har bir qism o'z talqiniga ega: **Ahura** – "Xudo", "yaratguvchi", "ulug'" ma'nolarini anglatasa; **Mazda** – "hushyor", "dono", "ogoh" kabi mazmun jilolariga egadir. Birikma holidi esa "**dono sarvar**", "**ogoh rahnamo**", "**hushyor yaratguvchi**"ni bildirib keladi". Olim fikr tasdig'ni tarixiy manbalardan izlaydi: Jumladan, qadimgi yunon donishmandi Porfiriylar tasavvurida Ahura Mazda – Xo'rmuzdning "**tanasi** – Nur, yog'du, qalbi – Haqiqat" ramzi bo'lib ko'ringanligini qayd etadi. Tahlil va talqin nuqtasini "Avesto"dagi leksik birliklardan boshlanishi ham badiiy matn tadqiqi uchun muhim sanaladi. Har bir so'z matnda butunning qismi sifatida tasavvur prizmasidan o'tkaziladi, ma'no qirralari izohlanadi. Buni olim tomonidan mo'tabar manbadagi qo'yidagi iqtibosning izohlanishida ham ko'rishimiz mumkin. "Yasna"ning birinchi duosi (namozi) birinchi bandida Ahura Mazda "eng go'zal (jism) sohibi" sifatida e'tirof qilinadi. Shu o'rinning o'zida "Quyosh - Ahura Mazdaning ko'zlari" tarzida talqin etiladi. Shuningdek, "Yasna"ning 31 – hoti sakkizinchi munojotida o'qiymiz: "... **Ey mazda!** Qachonki men seni butun borlig'im bilan tiriklikning ibtido va intihosi, Ezgu niyatning otasi deb tanidim, o'shanda men seni **qalb ko'zi bilan ko'rdim**. Sendan Ashah – Haqiqatning haqqoniy yaratguvchisi va olam ahli amallarining hakami". Olim tomonidan keltirilgan iqtibosdagi ikki nuqtaga e'tibor qaratiladi. Birinchisi, parchadagi "**Ashah**"- "**rostlik, haqqoniyat, haqiqat, hakam, tartib-qoida, mukammal nazm**" kabi ma'nolarni anglatishi, biroq ta'kidlangan ma'no jilolari "Ashah"ning "Avesto"da kelgan barcha talqinlarini yetarlicha ifodalay olmasligi, ikkinchisi, "**seni qalb ko'zi bilan ko'rdim...**" jumlasidir. Olim ikki gapdan iborat matni sharhlash uchun juda ko'p manbalarni ko'radi, lug'atlardagi izohlarga e'tibor qaratadi va irfoni-falsafiy adabiyotlarda tez-tez ko'zga tashlanadigan bu jumlaning ("seni qalb ko'zi bilan ko'rdim...") sarchashmasi "Avesto" emasmikan?! -degan mulohazani o'rta tashlaydi. Olim shu tariqa fikrlarini davom ettiradi.

Ta'kidlash kerakki, har qanday badiiy matn o'z davrining mahsul sifatida yuzaga kelar ekan, unda davr ifodasi o'z muhrini qo'yadi. Uni tadqiq qiluvchi tadqiqotchi esa mazmunni talqin qilishda erkin yondashadi, natijada matnning ma'no qirralari kengayib boradi. Hatto uning muallifi nazarda tutmagan talqinlarning yuzaga kelishi mumkin. Bunday jarayon "Avesto"ning R. Vohidov tomonidan qilingan talqinlarida ham kuzatiladi.

Insoniyat yaratilibdiki, olamning yaralishi bilan bog'liq ilohiy qarashlarga qizib, uning mohiyatini tushunishga harakat qilib keladi. "Germenevtikaning predmeti va ta'limoti esa butushunish nazariyasi, ya'ni olam va odam borlig'i hamda birligini tushunish muammosi. Vaholanki, Alloh tomonidan yaratilgan har bir narsa va mavjudotning o'rni va ahamiyati borligini tushunish, uning mavjudligi bilan kelishish, o'zaro nifoq, ayniqsa, intiqomga o'rin yo'qligini tushunish va atrof-dagilarga shu tushunilgan g'oyani yetkazish haqidagi ta'limot". Zardusht ham buyuk faylasuf sifatida borliqning paydo bo'lishi, uni kim yaratgani, koinotning tuzilishi, shakl-u shamoyili haqida bosh qotiradi va bu muammoni yechishga urinadi. Buning uchun Axura mazdadan madad so'raydi.

"-Ey, Ahura!

Sendan o'tinaman, haqiqat bilan javob ber:

Oyoqlarimiz ostida to'shalgan zaminni kim yaratdi?

Boshimizda yiqilmay turgan osmonni yaratgan kimdir?

Suv va giyohlarni kim bunyod etdi?

Kim shamol va qora bulutlarga shitob baxsh ayladi?"

- Ey, Mazda!

Ezgu niyatni yaratgan kim?

– Ey, Ahura!..

Sendan o'tinaman, haqiqat bilan javob ber:

Qay bir ustoz yorug'lik va zulmatni yaratdi?

Qay bir ustoz uyqu va bedorlikni yaratdi?

Yaratuvchining paymonini ado etish uchun tong, tush va tunni kim yaratdi?"

Keltirilgan iqtibosda olamni anglashning falsafiy, ilmiy asoslari haqida fikr yuritilayotgani kunday ravshan. Biroq olimning badiiy matnga yondashuvi, uni talqin qilishdagi mahorati orqali keltirilgan matn bugun bilan bog'lanadi. "...Hatto ibtidoiy jamoa odamlari ham atrof-muhitga juda befarq bo'lmagani, ularni o'rganish, bilishga intilishdan tashqari, ulug' mo'jizaviy qudrat tomonidan bunyod etilgan *betakror va go'zal borliqni muhofaza qilish* bilan aloqador dolzarb muammolar ham o'rta qo'yiladi. Yana bir masala: tabiat nafosatini asrab-avaylash, uning go'zalligi hamda boyliklariga vahshiyona munosabatda bo'lmaslik kabi oqilona da'vat – chaqiriqlar "Avesto" sahifalarida ham ko'zga tashlanadi. Eslatilgan dilbar lavhalar qomusiy yozma yodgorlikning umumbashariy mazmun-mohiyatidan tashqari, unda ilgari surilgan bunday o'lmas g'oyalar bugungi avlodning axloqiy-ma'naviy tarbiyasi yo'lida beminnat xizmat qilishi bilan ham qadrlidir."

Ta'kidlash kerakki, yuqorida tahlilga tortilgan matn va unga olimning munosabatida talqinning grammatik va psixologik turlari yaqqol ko'zga tashlanadi. Ya'ni olim badiiy matnni o'z tarixiy davrining mahsuli va aksi sifatida talqin qiladi, unda ilgari surilgan g'oya va mazmunni ochib berishga harakat qiladi, uni yaratgan xalq, millat (agar u yozma yodgorlik bo'lsa – S. N) yoki muallifning asl niyatini oydishtiradi. Bunday yondashuv esa psixologik talqinning vazifasi sanaladi. Leksik talqinda esa badiiy matnning til qurilishi va leksik tizimi o'rganiladi. Talqinning har ikkala turi ham badiiy asarini tushunishga yo'l ochadi. Ularning bir-biri bilan almashinib turishi badiiy matn tushunishga olib boradi.

Diqqat qilsak, R. Vohidov talqinlarida tushunishning ikki ko'rinishi – grammatik va psixologik talqin birgalikda olib borilgan. Matndagi har bir so'zi ma'no bilan bog'langan, so'zning ma'no qirralari farqlangan va izohlangan. Bundan tashqari, olim talqinlarining mohiyati ko'proq qiyoslarda ravshanlashadi. Jumladan, yuqorida keltirilgan iqtibos sharhida Qur'oni karim suralariga murojaat qilinadi va ular o'rtaqidagi g'oyaviy bog'liq ochib beriladi. "... Olloh osmonlarni sizlar ko'rgudek ustunlarsiz ko'tarib qo'ygan, so'ngra o'z arshini egallab quyosh va

oyni O'z amriga bo'ysundirgan zotdir... U yerni yoyiq qilib yaratib, unda bog'lar va daryolar paydo qilgan zotdir. U yerdagi har mevani ikkitadan juft-juft (ya'ni erkak-urg'ochi) qilib yaratdi. U kechani kunduz ustuniga yoyar (kecha-kunduz ham bir-birlarining juftlaridir)" (O'sha kitob, 168-bet). Bunday lavhalar ming yillar davomida Yaratgan Qodir egamning mo'jizasi sifatida bunyod etilgan va vujudida ilohiy ruhni ko'tarib yuruvchi Odam Ato zurriyotlari tomonidan olg'a surilgan ezgulik xususidagi tafakkur durdonalarini avlod-dan-avlodga, kitobdan-kitobga ko'chib, sayqallanib yashayotganligidan yorqin nishonadir.

Olim tadqiqot jarayonida butun "Avesto" ga tegishli matnning talqinini berish imkonsizligini yaxshi anglagan. Shuning uchun o'zini qiziqtirgan muammolarga doir matnlarini tanlab olib, tahlilga tortadi.

Ma'lumki, "Avesto"ning bizga yetib kelgan parchalari mag'z-mag'zidan ezgulik va yovuzlik kuchlari o'rtasidagi keskin kurash bilan daxldor manzaralar o'z ifodasini topgan. Ezgulikning yozuvlik ustidan g'alabasi, nafaqat, "Avesto", balki og'zaki va yozma adabiyotning tub ildizini tashkil qiladi. Ayniqsa, "Yasna" tarkibidagi qo'shiqlarda "ezgu fikr, ezgu so'z va ezgu amal" "Avesto"ning shiori sifatida yangaydi. Hakim Zardusht mazkur shiorga amal qilib: "Barcha yomon fikr, yomon so'z va yomon amaldan yuz buraman" deb maqsadini oshkor qiladi. Shunin uchun ham R. Vohidov masalani har ikki qutb - yaxshilik va yomonlik dunyosiga doir matnlar tahliliga e'tibor qaratadi: *"- Ey, Mazda! Haqiqatda ular (devparastlar – R.V.) o'z kirdikorlari bilan bizga dahshat solmoq bo'ladilar. Negaki, qudrat sohiblari notavonlar boshiga kulfat va ozor yetkaradilar va sening irodangga qarshi borib, dushmanlik qiladilar... Ular haqiqatni andisha etmaydilar. Ezgu Niyatdan yuz buradilar.*

-Ey, Mazda! O'sha badkirdorlar Ezgu Niyatdan g'ofilliklari tufayli solim aqlli donolar huzurida buyuk martabam bo'lgan Sen –Sipondormazni nazar pisand qilmaydilar. Ular Haqiqatdan uzoqlashadalar. Haq ularga muyassar bo'lmaydi. Bu badkirdorlar bizdan ayrodirlar"

Ko'rinib turibdiki, Sadoqat, Samimiyat, Adolat, Ezgulik, Haqiqat, Ona tabiatga yuksak Muhabbat, Ezgu Niyat singari umuminsoniy olijanob fazilatlar "Avesto" sahifalarini nurafshon ilohiy yog'du misol yoritib turadi. Adabiyotshunos olim yuqoridagi matnni sharq adabiyotining asosiy muammolaridan biri bo'lgan "komil inson" tushunchasi bilan bog'laydi: "Yana bir muhim jihat shundaki, yuqorida ayrimlari sanalgan noyob xislat-xususiyatlar *komil inson* qiyofasining betakror belgilaridir. Shularga tayanib, komil inson orzusi "Avesto" sahifalaridan boshlanadi, desak xato bo'lmas". Olim ta'kidlari, albatta, e'tiborli. Ko'rinib turibdiki, R. Vohidov badiiy matndagi g'oyalarni tahlil va talqin qilish bilan chegaralanib qolmaydi. Tahlil jarayonida ko'nglida tug'ilgan his-tuyg'ularini, ilmiy mushohadalari o'rta tashlaydi. Shu orqali tahlilga tortgan badiiy matn haqida yangi fikrlar aytishga harakat qiladi.

"Avesto"ga oid tahlil va talqinlarda olim mahoratni namoyon qiluvchi muhim omillardan biri xalq tarixini yaxshi bilishi, uning ertasiga haqida qayg'urishida ko'rinadi. Tadqiqotchining ta'kidicha, "Avesto"dagi talqinlarga ko'ra, yurtimizda ming yillar davomida ajdodlarimiz tomonidan juda ko'p g'alla, o't, mevali daraxtlar o'stirilgan, qo'riq va bo'z yerlar sug'orilib, botqoqlar ekinzorga aylantirilgan. "Avesto"da bunday hosildor yerlar eng muborak va muqaddas ma'vo tarzida ulug'lanadi. Bunday xulosalar quyidagi keltirilgan matn sharhi orqali berib o'tiladi: *"Kimda – kim bug'doy eksa, u Ashah (yakka xudo) ekadi. U Mazda dinini yana va yana ko'kartiradi. U Mazda dinini yuzlab hamdu sano, nazru niyoz va o'n minglab qurbonliklar bilan quvvatlantirgandek qudratli qiladi."*

Mazkur jumlar mag'zida bo'liq hayotiy va falsafiy ma'no yashiringanligini, inson va tabiat munosabati, foydali mehnat – oliy xil'at taqdiri hamda turmushning o'zak masalasi ekanligi ta'kidlagan olim tahlil jarayonida urg'uni "g'alla"ga qaratadi: *G'alla (bug'doy) Odam Ato zurriyotlari turmushi, hayoti va tirikligining asosidir. Islomiy manbalarda ham g'alla jannatiy ne'mat tarzida nazarga tashlanadi.* Keltirilgan ikki jumla orqali o'quvchini diniy manbalardagi ma'lumotlarga e'tiborini qaratadi. "Qur'oni Karimning "Hajr" surasidagi: *"Yerni esa yoyiq – keng qildik va unda tog'larni o'rnatib qo'ydik hamda unda (har yerning o'ziga) moslangan turli – tuman narsalarni (o'simlik, mevalarni) undirib, o'stirdik. Va unda (ya'ni yerda) sizlar uchun ham*

sizlar rizqlantira olmaydigan (balki faqat Biz rizq beradigan sizlarning qo‘l ostingizdagi) kishilar uchun ham tirikchilik – rizqu nasibalarni yaratib ko‘ydik”. Ikki manbadan keltirilgan matn va uning talqiniga oid mulohazalar olimning quyidagi xulosalarida ko‘rinadi: “Bunday mushtarak lavhalar bu ikki diniy e‘tiqod va ularning muqaddas kitoblari o‘rtasida g‘oyaviy-ma‘naviy robita borligidan so‘zlaydi.”

Tushunish – germevtikaning asosi. Tushunishda esa faqatgina matn mohiyati anglashilmaydi, balki uni tushuntiruvchi, talqin qiluvchi shaxs - resipientning ma‘naviy olami, bilimi, tafakkur kengliklari ham namoyon bo‘ladi. Xuddi shunday xususiyat R. Vohidovning “Avesto”ga oid talqinlarida ham ko‘zga tashlanadi. Olim, birinchi navbatda, “Avesto” matniga oid tahlillarda nafosat va go‘zallikka e‘tibor qaratsa, ikkinchi tomondan, yozma manbadagi muammolarni bugun bilan bog‘laydi, shu orqali tabiat va jamiyatda ro‘y berayotgan muammolarga munosabat bildiradi. Bunday tahlillarda esa olim nafosat kuychisi, millat va uning taqdiriga kuyukchan inson qiyofasida namoyon bo‘ladi. “Aslida, haqiqiy talqin adabiyot go‘zallik haqida mulohaza yuritish, kitobxonni nafosat olamiga boshlashdir. Haqiqiy talqiniy asarlarda estetika dunyosining ajoyibotlari, sir-sanoatlari yuzaga chiqadi, kitobxon borligini chulg‘ab oladi”. Olimning badiiy matnga shunday yondashuvini quyidagi matn talqinida ham ko‘rishimiz mumkin.

“Zardusht Ahura Mazdadan so‘radi:

- Ey Ahura Mazda! Ey, olamlar nuri!

- Ey, yaxshilik dunyosini yaratguvchi! Ey, Ashavan!

Sen – Ahura Mazdadan, men – Zardushtman. So‘yla- chi, mendan boshqa odamlar ichidan yana kimdan hol – ahvol so‘rading?

Kimga Ahura va Zardusht dinini oshkor qilding?

Ahura Mazda javob berdi:

- Ey, Ashavan Zardusht!

Men - Ahura Mazda – sen Zardushtdan tashqari odamlar orasidan birinchi bo‘lib quyosh yuzli, yaxshi suluvlar sohibi Jamdan hol so‘rdim hamda Ahura va Zardusht dinini unga oshkor qildim” (Avesto. 108 – 109-betlar).

Iqtibosda Zardusht va Ahura Mazdaning savol – javoblari berilgan. Olim matn sharhini yaxshilik va yomonlik dunyosining kurashiga bog‘lab izohlaydi. Ba‘zan “zulmat”ning qo‘li baland kelsa, g‘alaba ko‘pincha “nur” tarafida bo‘lib turgan. Buning uchun Zardushtning murojat-u munojotlariga Ahura Mazda – Jamning yaxshilik tarafida turib hakim Zardushtni himoya qilganligi asosiy sabab hisoblanadi. ” Olim sharh jarayonida ezgulikning g‘alabasi sifatida “Jam yer yuziga ikki odim kenglik baxsh ayladi. Bu kenglik bag‘riga suruvlar, tevalar uyuri, odamlar kelishdi. Ular ko‘ngillari tusagan yerlarni vatan tutishi”ni ta‘kidlaydi. O‘z xulosalarida Vendidot sahifalaridagi umumbashariy g‘oyalar, adolat tantanasiga bo‘lgan ishonchning ustivorligi “Avesto” yashovchanligini ta‘min etgan tayanch vositalardan biri ekanligini talqin etadi.

Xulosa qilib aytganda, olimning teran, mushohadaga boy talqinlari esse janrini esga soladi. Bunday talqinlarda ma‘rifiy-axloqiy, badiiy-estetik g‘oyalar, ijtimoiy-falsafiy qarashlar ilmiy-omnabop tilda, badiiy vositalarga tayangan holda bayon qilinadi. Bu esa kitobxonga badiiy matn mohiyatini tushunishda birmuncha osonlik va qulayliklar yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vohidov R. Armonga aylangan adabiy orzular. –T.: Fan, 2009.
2. Vohidov R. H. Eshonqulov. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi. –T.: O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti. Hammuallif: H. Eshonqulov. 2005.
3. Jabborov Sh. Germevtika-tushuntirish ilmi. T.: Akademiya, 2010.
4. Karim B. Abdulla Qodiriy va germevtik tafakkur. –T.: Akademnashr, 2014.
5. M. Tojiboyev. Germevtika va badiiy nutq. Filologiya fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi. –Toshkent: 2023.
6. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to‘plami. XX tomlik, XVI tom. –T.: “Fan”, – 2000.

7. Mirzo Kenjabek. Beruniy haqiqatlari. Kitobda:Yoshlarga dil o‘zlarim (Yosh ijodkorlarga samimiy tavsiyalar.) –T.: “Adabiyot”. 2021.
8. Avesto. “Sharq” nashriyotmatbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyat. –T.: 2001.
9. Nodira, Saidova. "BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING TAFAKKURIDA MA’NAVIY-AXLOQIY TARBIYANING O‘RNI." *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI* 2.1 (2022): 298-299.
10. Mustakimovna, Saidova Nodira. "MATN TAHLILIDA ZAMONAVIY YONDASHUVLARNING O‘RNI." *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH* 2.18 (2022): 92-96.